

Biró A. Zoltán

Fiatal kutatók vidéki térségben

A KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja az elmúlt három évtized során több alkalommal indított olyan programot vagy kezdeményezést, amely a fiatal kutatók ösztönzését/támogatását célozta. Példa erre a HESP és a HÁLÓZAT program már a kilencvenes években¹, rendezvények szervezése, publikációk összeállítása, csoportos DOMUS programok ösztönzése. Fontos példaként említhetjük azt a térségi fiatal kutatókkal szervezett csíkszeredai Fórumot (2018. Június 14.), amelyen Kocsis Károly, az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság elnöke, és Kontra Miklós, a DOMUS Kuratórium elnöke személyesen is részt vett. 2019-ben a Magyar Tudományos Akadémia csoportos DOMUS Szülőföld Programja keretében a székelyföldi térségben a fiatal kutatók helyzetét vizsgáltuk².

A KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja on-line Fórum-sorozata keretében 2021. április 16-án sor került a téma nyilvános szakmai megbeszélésére 31 résztvevővel. Ez az eszmecsere Facebook esemény formájában on-line is követhető volt, a rendezvény ideje alatt és az azt követő napokban a közösségi médiafelületen elérhető esemény számlálója több mint 500 érdeklődést jegyzett. A Vitaindító anyagához kapcsolódva a rendezvényre regisztrált résztvevők köréből 13-an írásban is megfogalmazták véleményüket, javaslataikat³. A Fórum anyaga a *Pro Scientia Ruralis* folyóiratban megjelent. Az alábbiakban a kurrens kutatási anyagok és publikációk alapján röviden összefoglaljuk ennek a többször napirendre tűzött témakörnek a napjainkban aktuális fontosabb aspektusait.

¹ Antropológiai Műhely (8.) 1995.1.

² Kutatási jelentés: Fiatal kutatók, PhD hallgatók helyzetének tudományosság elemzése a székelyföldi tudományosság jövője szempontjából. DOMUS SZÜLŐFÖLD PÁLYÁZAT 2019. Biró A. Zoltán (témavezető), Sárosi-Blága Ágnes, Szász Mária-Magdolna, Nagy-Menyhárt Szidónia. Kézirat, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. pp.64. A kutatás menetét és eredményeit ismertető tanulmány a *Pro Scientia Ruralis* folyóiratban olvasható:
http://psr.pabru.ro/images/psr/2019I-II/PRS-19-1-2_-_103-148.pdf

³ A Fórum anyaga a *Pro Scientia Ruralis* folyóiratban megjelent.

http://psr.pabru.ro/images/psr/2019III-IV/PRS-19-3-4_-_179-205.pdf

A fiatal kutatók térségi helyzete kapcsán három kulcsfontosságú elemről beszélhetünk:

- A PhD képzésben résztvevők számának folyamatos növekedése. Ennek a folyamatnak a keretében – de ettől a folyamatól függetlenül is – a térségben a tudományművelésre való ösztönzés növekedése tapasztalható.
- A szakmai információkhoz való hozzáférés, az utazás és a kapcsolattartás (kommunikáció) mai keretei vidéki térségben is lehetővé teszik – elvben – a színvonalas tudományművelést, a tudományművelési kompetenciák karbantartását.
- Térségi léptékben a fiatal/pályakezdő kutatók és **a PhD képzésekben résztvevők révén egyetemi/kutatóhelyi kereteken kívül egyre nagyobb volumenű tudományművelési potenciál halmozódik fel** (ágazati szakmai tudás, sajátos kompetenciacsomag, publikációk, szakmai prezentációk, kapcsolati tőke stb).

Míndez fontos beruházási folyamat eredménye. Ebben fontos szerepük van az állami beruházásként értelmezhető PhD képzési ösztöndíjaknak, de vannak példák magánalapítványi támogatásokra is. A Magyar Tudományos Akadémia keretében a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és a DOMUS Szülőföld program többféle formában (egyéni és csoportos kutatási programok, konferencia támogatások, kiadványtámogatások, kiemelkedő kutatói teljesítmények díjazása) támogatja/ösztönzi ebben a térségben is a fiatal kutatók munkáját. Nem utolsó sorban azt is ki kell emelni, hogy azok a fiatal kutatók, akik egyetemi, kutatóhelyi kereteken kívül vállalkoznak doktori programok végzésére, illetve tudományos munka végzésére, azok részéről nem csekély mértékű egyéni/családi beruházásra is szükség van.

Miért fontos térségi szemszögből a felhalmozódó tudományos potenciál? Négy szempontot mindenképpen érdemes ebből kiemelni:

- Fontos ez a folyamat a felhalmozott egyéni értékek szempontjából (tudományművelés, kompetenciák megtartása vagy erősítése). Ezt nevezhetjük személyi szintnek.
- A tudományos potenciált térségi fejlesztéspolitikai, versenyképességi érdekként, illetve térségfejlesztésben hasznosítható értéként is kezelhetjük. Ezt térségi szintként jelölhetjük meg.
- A térségi tudományos potenciál a magyar tudományosság kereteibe való tartalmi, szervezeti jellegű integráció esélyeit is növeli (MTA köztestületi rendszerben való részvétel, kutatói együttműködések, publikációk).

- Nem utolsó sorban a romániai magyar tudományosság szervezeti rendszereibe (Kolozsvári Akadémiai Bizottság, Erdélyi Múzeum Egyesület, Egyetemi szervezeti keretek, egyes tudományágakhoz kapcsolódó szervezeti/intézményi keretek) való integráció lehetőségéről is beszélhetünk.

Az alapvető kérdés a szóbanforgó célcsoport szempontjából a következő: Milyen keretfeltételei vannak annak, hogy az egyetemi/kutatóhelyi kereteken kívül tevékenykedő fiatalok/pályakezdők élni tudjanak a fentiekben jelzett – vagy akár az ezeken is túlmutató – lehetőségekkel? A tudományművelési folyamatban a kutatás mellett a tudományművelési tevékenység menedzselésére is szükség van (információk szerzése, kapcsolatok kialakítása, együttműködések létrehozása, publikálás, rendezvényeken való rendszeres részvétel stb.) Ez egyben a megszerzett szakmai kompetenciák karbantartását is jelentheti. Egyetemi/kutatóhelyi keretek között ezeknek a lehetőségeknek a nagyobb része adott. Az egyetemi/kutatóhelyi kereteken kívüliek esetében azonban mindenki külön-külön, saját maga kell a tudományművelés kereteit kialakítsa, fenntartsa és hatékonyan működtesse.

Kiindulópontok

- A székelyföldi térségben folyamatosan növekszik a PhD képzési programokra jelentkező és tudományos munkával foglalkozó pályakezdő/ fiatal szakemberek száma. Számukra a tudományos munkavégzés célszerű kerete általában a kutatóhely vagy az egyetemi oktatói státusz lehetne.
- Térségi kutatóhely nagyon kevés van, a térségi felsőfokú képzési intézmények többnyire telítettek.
- Ennek a helyzetnek a következménye az, hogy az intézményi kereteken kívül egy sajátos célcsoport képződik: egy olyan székelyföldi elitcsoport, amely jelentős mértékű (és növekvő) szakmai-tudományos potenciált testesít meg (1.szakirányú tudományos tudás, illetve 2.általános jellegű tudományművelési szakmai kompetenciák).
- Tapasztalataink alapján a megszerzett tudás nem, vagy csak kismértékben hasznosul, a tudományos fokozattal rendelkező kutatók kevés esetben tudnak az adott szakterületen, főállásban kutatómunkával foglalkozni.
- A térségi pályakezdő/ fiatal kutatók – saját akaratuktól függetlenül – reprodukálják a térségi tudományművelésnek az 1989 előtti állapotát és gyakorlatát. Ennek lényege az egyéni, szigetszerű kutatói szerep és tevékenység, az „egyéni műhelyek” modellje.

- Ebben az esetben az egyéni szakmai munkavégzés („egyéni kutató műhely”) más jellegű szakmai feladatokat betöltő intézményi/hivatali vagy egyéb munkakör mellett (hivatal, iskola, civil szervezet stb.) mintegy „mellékes”, „kiegészítő”, „hobby” jellegű tevékenységként történik.
- Az ilyen helyzetbe kerülő pályakezdő/fiatalkutatók esetében az ilyen helyzet azzal járhat, hogy a tudományos munkavégzés olyan összetevői mint a szakmai körhöz tartozás, információkhoz és forrásokhoz való hozzáférés, szakmai szereplés, publikálás fokozatosan „leépülhetnek”, a pályakezdő/fiatalkutató „kikerül” abból a hálózathoz, amelyre a doktori képzés lehetőséget adott.

Melyek lehetnek a továbblépés kiindulópontjai és konkrét lehetőségei?

- Az esetek többségében számolni kell azzal, hogy a térségi munkahelyek vezetőinek jelenleg „nem intézményi érdeke” a munkatársak PhD képzési programokban való részvétele, és ugyanez állítható a PhD szintű szakmai tudások és kompetenciák munkahelyi integrálásáról is.
- Egyetemi, kutatóhelyi kereteken kívül a színvonalas tudományos munkavégzés feltételeinek (idő, energia, munka, anyagiak, szakmai tudás) meghaladja a fiatal/pályakezdő kutatók egyéni erőforrásait.
- A szakirányú tudás mellett térségi tudástöbbletként kell megjeleníteni a PhD képzések során szerzett tudományművelési kompetenciákat is: tájékoztató-információ szerzési kompetencia, kapcsolatépítési és kapcsolatmenedzselési kompetencia, prezentációs gyakorlatok és mások.
- Célszerű hangsúlyozni azt is, hogy mindenképpen el kellene kerülni a térségi tudományos tevékenységre korábban jellemző szigetszerű, atomizált modell térségi léptékben újratermelődjön.
- Az egyéni munkahelyszerzés kísérleteinek támogatása mellett célszerű térségfejlesztési/közösségi célként megjelölni a tudáspotenciál (szakirányú tudások, tudományművelési kompetenciák) térségi hasznosítását.
- A térségi beágyazódást támogató programoknak (amennyiben lesznek ilyenek) ki kell terjedniük a képzési (tudás felhalmozási) időszakra és folyamatokra is, nem csak akkortól válik fontossá a téma, amikor valaki elvégezte a képzési programot.
- Minden egyéni képzési útvonalra figyelniük kell, függetlenül attól, hogy egy képzési útvonal mennyire sikeres. Amint arra az elemzés során többször is

utaltunk, hogy minden képzési útvonalban felhalmozódik valamennyi olyan tudás, ami a térség szemszögéből nézve tudás többletnek minősül.

- A térség vidéki jellegéből adódóan az első lépés föltehetően nem a forrás-szerzés vagy a munkahelyszerzés lesz, hanem a tudáspotenciál létezésének, térségi fontosságának elfogadtatása.

Javaslatok, kezdeményezési irányok (lehetőségek, felvetések, kérdések)

- A munkahelyet kínáló térségi hivatalokon/intézményeken belül, a munkaköri feladatok keretében vagy mellett föl lehet-e vetni a „tudományművelés” részleges, fokozatos, akár informális pozíciójának kialakítását, illetve a tudományművelés munkahelyi részleges elismerését?
- Van-e lehetőség olyan ágazatközi (tudományterületek közti) kisebb projektek elgondolására, amelyekhez térségi érdek kapcsolható, amelyeknek költségvetése nem nagy, de a résztvevők személyét, tudását térségi léptékben fokozatosan legitimálja? Ha ilyent ki lehet alakítani, akkor azt térségi vezetőknek ajánlani kell.
- Keretprogram pályakezdő/ fiatal kutatók személyének/tudásának/munkájának a térségi nyilvánosságban való megjelenítésére (médiapartner keresése).
- Az MTA MTK EB által készített Hírlevél és a külső köztestületi tagsági státusz módszeres hasznosítása szakmai kapcsolatépítés, szakmai információ-szerzés céljából.
- Az erdélyi magyar tudományosság nagy intézményei (Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvári Akadémiai Bizottság) lehetőséget kínálnak a szakmai testületeikbe való egyéni bekapcsolódásra. Milyen módon tudnák támogatni ezek az intézmények a térségi tudáspotenciál egészének hatékonyabb térségi beágyazódását?
- A DOMUS Program által kialakított sikeres tudománytámogatási modell alapján egyszerűbb, kisebb térségi támogatási szerkezet megtervezése.
- Térségi információs, tapasztalatcsere és lobbis keret szervezése, működtetése.
- Egy továbblépési lehetőség: a klaszter modell.
- A pályakezdő/ fiatal kutatók által képviselt tudományművelési potenciál közös megjelenítése térségen kívüli intézményi/szakmai szereplők számára.
- A térségi tudáspotenciál egészét megjelenítő szakmai fórumok szervezése (konferencia, publikáció, egyéb formák).